

1930-1940 YILLARI ARASI FRANSA-TÜRKİYE İLİŞKİLERİNE DİPLOMATİK ARŞİV BELGELERİ ÜZERİNDEN TEMATİK VE KRONOLOJİK BİR BAKIŞ* (1. Bölüm)

Nazik GÖKTAŞ**

1930-1940 YILLARI ARASI FRANSA-TÜRKİYE İLİŞKİLERİNE DİPLOMATİK ARŞİV BELGELERİ ÜZERİNDEN TEMATİK VE KRONOLOJİK BİR BAKIŞ

Bu çalışmada, Cumhuriyetin yüzüncü yılında yeni Türkiye'nin kuruluşuyla birlikte yeni bir görünüm alan Fransa-Türkiye ilişkilerinde belli bir dönemin ikili ilişkilerine bütünsel bir açıdan bakmaya çalıştık. Özellikle Fransızcadan Türkçeye en çok çeviri yapılan ve *Tercüme Dergisi*'nde yayımlanan dönemi göz önünde bulundurarak 1930-1970 arasını ele aldık. *Tercüme Dergisi* 1939-1966 yılları arasında yayımlanmıştır ancak biz çerçeveyi biraz geniş tuttuk. Fransızcadan Türkçeye en çok çevirinin yapıldığı bir dönemde Fransa tarafına bakarak iki ülke arasında yeni dönemin siyasi, ekonomik, kültürel ilişkilerini anlamaya odaklandık. Ancak o dönem duruma doğrudan açıklık getirecek bir kaynağa rastlamadık. Dolaylı denebilecek bir yol izleyerek, araştırmamızı diplomatik arşiv belgelerine yönelttik. Yeni Türkiye'de Fransa'nın dil, edebiyat, çeviri, kültür, sanat, eğitim vb. konulardaki yeni durumuna ilişkin gelişmeleri ve eğitim sisteminde Fransızcanın yerini anlamaya çalıştık. Bu amaçla Paris'te Aubervilliers'de bulunan Fransız Dışişleri Bakanlığı'na bağlı "La Courneuve Diplomatik Arşiv Merkezinde" (CADC), Fransa'nın Türkiye büyükelçilerinin Fransa ile yaptıkları, arşiv dosyalarında tutulan ve araştırmacılara açık olan yazışmaları, mektup, rapor, telgraf vb. belgeleri inceledik. Fransızca resmi belgelere dayanarak Fransızların Türkiye ve Türklerle ilgili görüşlerini, tutumlarını belirlemeyi, ilişkilerini ve geliştirme yönündeki çabalarını saptamaya çalıştık. Böylece yeni dönemin ikili ilişkilerinin Türk eğitim sisteminde ikinci yabancı dil tercihinin, iki dil çifti arasındaki çeviri faaliyetlerine, edebiyata, kısaca dil, eğitim ve kültür alanlarına yansımalarını ortaya koymayı amaçladık. Araştırma süreci 40 yıllık bir dönemin yazışmalarını kapsadığı için arşiv çalışmasından elde ettiğimiz verileri tematik ve kronolojik açıdan sınıflandırıp belli dönemler halinde sunmayı uygun gördük. Çalışma üç ayrı bölüme ayrılmıştır. Birinci bölüm 1930-1940, ikinci bölüm 1944-1955 ve üçüncü bölüm ise 1962-68, 1962-1970 ve 1969-1972 yılları arasını kapsayan üç ayrı dosyada bulunan belgelerin dökümünden oluşmaktadır. Bu arada arşivde 2. Dünya Savaşı yıllarına karşılık gelen 1940-1945 arası her hangi bir dosya ve belgeye rastlanmamıştır. Birinci bölümü oluşturan bu çalışmada incelenen belgeler tematik olarak aşağıdaki konular üzerinedir: Fransız propagandası, kitap fuarları, sanat sergileri, Türkiye'de Fransızca yayımların satış durumu, çeviri ve telif hakları, kitap/dergi/sürelî yayım/ansiklopedi vb. bağış gönderimi, Fransız öğretmenler ve akademisyenler, Türkiye'de Fransızca eğitimi, ulusal ve uluslararası konferanslar, konserler, film çevrilmesi, burslar, dini faaliyetler, ödül/nişan talebi ve/veya verilmesi, yurt dışında bulunan Türk öğrenciler.

Anahtar Kelimeler: *Fransa-Türkiye ilişkileri, diplomatik arşiv, büyükelçilik yazışmaları, Fransız propagandası, Fransız klasikleri, Fransız mimarlar, dini faaliyetler, burslar, yabancı dil Fransızca, Tercüme Dergisi, çeviri.*

LES RELATIONS FRANCE-TURQUIE ENTRE 1930 ET 1940 À TRAVERS LES DOCUMENTS D'ARCHIVES DIPLOMATIQUES: UNE PERSPECTIVE THÉMATIQUE ET CHRONOLOGIQUE (Partie 1)

Dans cette étude, nous avons tenté d'examiner une période de relations bilatérales sous un angle complet lors de l'établissement de la nouvelle Turquie avec une nouvelle perspective sur les relations France-Turquie, en particulier en considérant la période entre 1930 et 1970, en tenant compte des traductions du français vers le turc, publiées dans *Tercüme Dergisi*. Bien que *Tercüme Dergisi* ait été publié entre 1939 et 1966, nous avons étendu légèrement la portée. En nous concentrant sur la période où la plupart des traductions du français vers

* Geliş tarihi: 10.01.2024 – Kabul tarihi: 13.03.2024

** Doç. Dr., Mersin Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Çeviri Bölümü, Fransızca Mütercim ve Tercümanlık Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, nazikg@mersin.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4861-3810

le turc ont été réalisées, nous avons cherché à comprendre les relations politiques, économiques et culturelles de la nouvelle ère entre les deux pays. Nous avons cherché à comprendre les développements concernant la langue, la littérature, la traduction, la culture, l'art, l'éducation, etc., en France et à comprendre la place du français dans le système éducatif turc. À cette fin, nous avons examiné la correspondance, les lettres, les rapports, les télégrammes, etc., conservés dans les archives diplomatiques attachées au Ministère des Affaires Étrangères à Aubervilier, Paris, ainsi que ceux de l'Ambassade de France en Turquie, pour comprendre les relations politiques, économiques et culturelles des deux pays. À travers les documents officiels français, nous avons cherché à déterminer les opinions et les attitudes des Français envers la Turquie et les Turcs, leurs efforts pour améliorer les relations, et leurs efforts pour comprendre les répercussions de la nouvelle ère sur le système éducatif turc, la préférence de la deuxième langue étrangère dans l'éducation, les activités de traduction entre paires de langues, la littérature, en bref, les domaines de la langue, de l'éducation et de la culture. Étant donné que le processus de recherche couvrait une correspondance s'étendant sur une période de 40 ans, nous avons choisi de classer les données obtenues à partir du travail d'archives de manière thématique et chronologique et de les présenter par périodes spécifiques. L'étude se compose de trois sections distinctes. La première section couvre les documents entre 1930 et 1940, la deuxième section couvre les documents entre 1944 et 1955, et la troisième section couvre les documents entre 1962 et 1968, 1962-1970 et 1969-1972, chacun étant contenu dans des fichiers séparés. Il convient de noter qu'aucun fichier ou document de la période correspondant à la Seconde Guerre mondiale, 1940-1945, n'a été trouvé dans les archives.

Mots-clés: *Relations France-Turquie, archives diplomatiques, correspondance d'ambassade, propagande française, classiques français, architectes français, activités religieuses, bourses d'études, français langue étrangère, Tercüme Dergisi, traduction.*

DIPLOMATIC RELATIONS BETWEEN FRANCE AND TURKEY BETWEEN 1930-1940: A THEMATIC AND CHRONOLOGICAL PRESPECTIVE BASED ON DIPLOMATIC ARCHIVE DOCUMENTS (Part 1)

In this study, we attempted to examine a period of bilateral relations from a comprehensive perspective during the establishment of the new Turkey with a new outlook on France-Turkey relations, particularly considering the period between 1930-1970, taking into account the translations from French to Turkish, published in Tercüme Dergisi. Although Tercüme Dergisi was published between 1939-1966, we extended the scope slightly. Focusing on the period when the most translations from French to Turkish were made, we aimed to understand the political, economic, and cultural relations of the new era between the two countries. We aimed to understand the developments regarding France's language, literature, translation, culture, art, education, etc., in the new Turkey and to understand the place of French in the education system. For this purpose, we examined correspondence, letters, reports, telegrams, etc., preserved in the Diplomatic Archive attached to the Ministry of Foreign Affairs in Aubervilier, Paris, as well as those from the Embassy of France in Turkey, to understand the political, economic, and cultural relations of the two countries. Through official French documents, we aimed to determine the views and attitudes of the French towards Turkey and Turks, their efforts to improve relations, and their efforts to understand the reflections of the new era on the Turkish education system, the preference of the second foreign language in education, translation activities between language pairs, literature, in short, language, education, and cultural areas. Since the research process covered correspondence spanning a period of 40 years, we chose to classify the data obtained from archival work thematically and chronologically and present it in specific periods. The study consists of three separate sections. The first section covers documents between 1930-1940, the second section covers documents between 1944-1955, and the third section covers documents between 1962-68, 1962-1970, and 1969-1972, each contained in separate files. It should be noted that no files or documents from the period corresponding to World War II, 1940-1945, were found in the archive.

Keywords: *France-Turkey relations, diplomatic archive, embassy correspondence, French propaganda, French classics, French architects, religious activities, scholarships, foreign language French, Translation Journal, translation.*

Giriş

Fransa-Türkiye ilişkilerinin tarihsel kökeni çok eskilere dayanır. Bu ilişkilerin belli bir dönemi hakkındaki bilgilere ulaşmanın bir yolu da Paris-Aubervilliers'deki Fransız Dışişleri Bakanlığı'na bağlı La Courneuve Diplomatik Arşivleri Merkezinde “Centre des Archives Diplomatiques de la Courneuve” (CADC) bulunan Türkiye'ye ait dosyalarda muhafaza edilen belgelere bakmak olacaktır. Burada taraması yapılan belgeler *Tercüme Dergisi*'nin yayım süresini de içine alan tarihler olmak üzere 1930'lu yıllar ile 1970'li yıllar arasını kapsayan yazışmalardan oluşmaktadır. 2005 tarihli doktora tezinde “*Tercüme Dergisi ve Metis Çeviri Dergisi'nin Türk Çeviri Tarihindeki Yeri*”ni incelerken o tarihler arasında belli bir dönem Türkçeye en fazla çevirinin Fransızcadan yapıldığı ortaya çıkmıştı. Yayın hayatı 25 yılı bulan *Tercüme Dergisi* 1939-1966 yılları arasında yayımlanmış, yayın hayatı 5 yıl süren *Metis Çeviri Dergisi* ise 1987-1992 yılları arasında yayımlanmıştır. Belgelerin seçiminde *Tercüme Dergisi*'nin yayımlanma süresini göz önünde bulundurarak 1939 yılından biraz geriye ve yayımlanmasından sonra da biraz ileriye gidilerek belli bir zaman aralığında yapılan yazışmalar esas alındı ve dönem boyunca Fransa tarafında neler olduğu sorusuna yanıt bulmaya çalışıldı. Amaç, dil, edebiyat ve çeviri alanında daha çok veriye, anlamlı bilgilere ulaşmaktı. Bu süreçte tesadüfen karşılaştığım Fransa'nın önde gelen Osmanlı tarihçilerinden Prof. Dr. Nikolas Vatin ile görüşmenin ardından kendimi Aubervilliers'de bulmuştum. Belirtilen tarihler arasında Fransa'nın önce İstanbul'da faaliyet gösterirken sonra Ankara'ya taşınan Türkiye Büyükelçiliğinden Paris'e, “Quai d'Orsay” diye anılan Fransa Dışişleri Bakanlığına gönderilen veya “Quai d'Orsay”den Türkiye'ye gelen resmi yazılar, raporlar, telgraflar gibi doküman incelemelerinin sonuçları kronolojik ve tematik olarak sınıflandırıldı. Böylece iki ülke arasında ilgilendiğimiz alanda gündemde olan konular ortaya çıkacak, ikili ilişkiler hakkında bilgilere ulaşılabilecekti. Ayrıca ilişkilerin gelişimi ve çeşitlenmesiyle birlikte bugünün ilişkilerini de anlamamızı sağlayacak, incelenen yazı ve raporlarda vurgulanan önemli olayların, dikkat çekilen konuların bugünü nasıl şekillendirdiğini izlemek mümkün olacaktı. Özellikle ilgi alanımız, Fransız dili ve kültürünün belirleyici, biçimlendirici rolünün yavaş yavaş anglo-saxon kültüre geçtiğini gözlemleyebilecektik.

1930-1970 yılları Fransa'nın Osmanlı dönemindeki tarihsel konumunu yeni kurulan Türkiye'de de dil, kültür, eğitim, siyaset alanlarında sürdürmeye çalıştığı yıllardır. Aşağıdaki yazılarda Fransız diplomatların bu çabaları açıkça görülecektir. Bu klasördeki belgeler Türkiye'de bulunan Fransız Büyükelçiliği ile Fransız Dışişleri Bakanlığı arasındaki yazışmalardan, özellikle de Fransız Büyükelçilerin/diplomatların “Quai d'Orsay”ye gönderdikleri ve oradan Türkiye'ye gönderilen mektup, telgraf, rapor vb. resmi yazışmalardan oluşmaktadır. Arşivde bulunan klasörlerdeki dosyalar tek tek taranarak dil, edebiyat, çeviri, sanat, kültür, eğitim, alanlarına ilişkin yazılar derlenip incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

Bu klasörlerden 1. klasördeki dosyaların ilki 1932 ve sonuncusu 1938 tarihli yazıların bulunduğu dosyalardır. Dosyalar, büyükelçilerin Fransız Dışişleri Bakanlığı'ndan talep ettikleri kitap listeleri, çeşitli konularda bilgi veren, Fransa lehine tavsiyelerde bulunan, Türkiye'deki diğer büyükelçiliklerin dil, kültür, sanat, eğitim vb. faaliyetleri ile bu alanlardaki gelişmeleri, Fransa'nın Türkiye'de çeşitli sanat ve edebiyat

eserleri sergisi açması, kitap fuarları düzenlemesi ve düzenlenen fuarlara katılması hakkındaki yazışmaları kapsamaktadır. Türkiye’de satılan Fransızca kitaplar ile diğer dillerde satılan kitapların durumu, yabancı dil olarak Fransızca, Almanca, İngilizce, İtalyancanın okullardaki dağılımı ile mesleklere göre tercih edilme durumları hakkında ayrıntılı bilgilerden oluşan (10 sayfalık) bir raporda karşılaştırmalı ele alındığı da görülmektedir. 1939, 1940, ibaresi bulun söz konusu dosyalara 1932 tarihli ilk yazılı belge ile 1938 tarihli son yazılı belgeye kadar tek tek ve daha yakından bakmaya ve yorumlamaya çalışacağız.

Burada araştırma kapsamındaki 1939’ tarihli yazıların –ki bu 1939 yılı aynı zamanda 2005 yılında yazdığımız Doktora Tezinde incelediğimiz, *Tercüme Dergisi*’nin yayın hazırlıklarının yapıldığı yıl olduğunu vurgulamakta yarar var. 1939’da Türk aydınları bir çeviri dergisi çıkarmak üzere ön hazırlıklarını yaparken Fransızlar da Türkiye’de kendilerini yeni nesil Türklere tanıtmak amacıyla kitap ve sanat sergileri açmak istiyorlar. Bu arada Almanlar da dönemin koşullarında boş durmuyorlar. Almanya Ankara Goethe Enstitüsü bünyesinde açtığı kitap sergisinde Nazi propagandası yaparken bir yandan da ziyarete gelenlerden bazılarını etkilemek, Nazist doktrini yaymak istiyor. Diğer yandan da çok iyi hazırlanmış olan bir propaganda yapıtıyla, yeni Almanya’nın Avrupa’da önemli bir güç olduğu imajını oluşturmaya çalışıyor. Öyle ki, Almanların sergisinde Büyük Alman klasiklerine sadece hatırlatma amaçlı yer verilmiş, modern edebiyat eserlerinin sayısı ise pek fazla değil ve sergilenen eserler Nazi ideolojisini tanıtmaya daha fazla önem verdiklerini gösteriyor. Sergilenen metinler büyük bir özenle seçilmiş ve farklı konuları ele alıyor. Hiçbir şey tesadüfe bırakılmamış, her zevke, her sosyal sınıfa, her yaşa hitap eden eserler olduğu görülüyor: Teknik, filoloji, tarih, sosyoloji, belgesel, istatistik, gezi kitapları, çocuk kitapları, mizah kitapları, hatta romanlar sergide yer alan her şey, tüm kitaplar aynı amaca hizmet etmek üzere hazırlanmış: Yeni Almanya ve yöneticilerini övmeye yönelik. Bu arada Alman Ordusu unutulmamış. Sergide büyük savaşın tanıklıklarına yer veren bir dizi kitap da yer almaktadır.

Belgelerde tespit edilen konular tematik olarak Fransız propagandası, kitap fuarları, sanat sergileri, Türkiye’de Fransızca yayınların satış durumu, çeviri ve telif hakları, kitap/dergi/sürelî yayın/ansiklopedi vb. bağış gönderimi, planlı şehirleşmede Fransız mimarlar, Türkiye’de Fransızca eğitimi, yabancı dil Almanca, çeviri, Fransız eğitim kurumları, yurt dışında bulunan Türk öğrenciler, ödül/nişan talebi/verilmesi gibi sınıflandırabilir.

Yöntem

Bu çalışmada arşiv belgeleri içerik çözümleme yöntemi ile incelenmeye çalışılmıştır. Fransa’nın Türkiye Büyükelçiliğinden Fransa’ya gönderilen resmi yazıların içeriklerinin tarihsel dönem ve uluslararası ilişkiler ışığında büyükelçilerin gözünden ve kaleminden olaylar, insanlarla iletişim ve etkileşimleri, söylemleri göz önünde bulundurularak çözümlemesine dayanmaktadır. Çalışmada, Fransa Dışişleri Bakanlığı’na bağlı “La Courneuve Diplomatik Arşiv Merkezinde” (CADC) yapılan tarama sonucu elde edilen yazışma metinleri ve belgeler incelenmiş ve yorumlanmıştır.

Diplomatik Arşivde 1939-1940 tarihli ilk klasörde yer alan 1 Nisan 1932 tarih ve “Turquie (Expositions)”ⁱ adıyla kayıt altına alınan dosyada bulunan yazılar tarihsel, konuların sırası ve tematik açıdan aşağıdaki gibidir:

Fransız Propagandasına Yönelik Kitap Fuarları ve Sanat Sergileri

Fransız propagandası: Bu kavram ve birimin arşivdeki orijinal Fransızca belgedeki açıklaması şöyledir:

Fransız Dışişleri Bakanlığındaki entelektüel ve kültürel ilişkilerden sorumlu kişiler Fransız propagandası yapmak amacıyla (1909-1982) yılları arasında faaliyet gösteren bir birim kurdular. Bu birimin adı “Services des œuvres françaises à l'étranger” olup 1.inci Dünya Savaşı'nın sonunda, 15 Ocak 1920'de, Sayın Albert Milhaud (25 Ağustos 1924'de Fransız Milli Meclisinde Lozan oturumunda Raportör) tarafından “Propogande française/Fransız Propagandası” Servisinin yeniden düzenlenmesinden doğmuştur. Bu birim, diğer ülkelerde açılan okul ve üniversiteleri Fransa lehine propaganda yapmak için en uygun, en gerçek bir yabancı yurt olarak görür. Fransa bu konudaki girişimleri yönlendirir ve kontrol eder, Fransa'nın entelektüel tanıtımına her ne pahasına olursa olsun ilham verir ve destekler.

*1939, 1940, içinde Fransa'nın o dönemki Türkiye Büyükelçisi M.MASSIGLI ile Paris arasında, İstanbul'da ve Ankara'da Kitap ve Resim Sergisi açılması, sergilenecek eserlerin Paris'ten İstanbul'a ve Ankara'ya taşınması, serginin önemi vb. hakkında karşılıklı yazışmalar ile İzmir uluslararası fuarına katılma isteği ile ilgili yazılar yer almaktadır. Bu yazışmalardan biri “exposition documentaire” başlıklı. “Service des œuvres françaises à l'étranger Section Littéraire et Artistique” biriminden Ankara, İstanbul, İzmir'de Büyükelçilikte bir Fransız kitap ve sanat eserlerinden oluşan sergi açılması hakkındadır.

*14 Mart 1939 tarihli yazı da M. René MASSIGLI Dışişleri Bakanı M.GEORGES BONNET'ye Ankara'da Almanların açmış olduğu sergiden, bir nevi kitap fuarından bahsediyor: Bu kitaplar 1937-38'de yayımlanan yapıtlardır. Fuarda Almanya'yı ve Nazizmi öven, yücelten pek çok kitap yer alıyor. Almanya'nın büyüklüğünü, dinamizmini, ordusunun gücünü, kültürünün, toplum ve sanayi örgütlenmesinin mükemmelliğini, Nazi rejimi dışındaki rejimlerin kötülüklerini, diğer halkların bencilliğini ve yozlaşmasını, Bolşevizm ve Yahudiliğin tüm dünyada temsil ettiği tehlikeleri anlatan kitaplar yer alıyor. “L'entrée à Paris”, “La démocratie française 1871-1918” gibi birkaç tane de Fransızca kitap varmış.

Almanya da eğitim gören mühendis ve teknisyenler için çok sayıda ilginç teknik kitaplar olduğu halde fuar boyunca çok kitap satışı olmamış ama, binlerce ziyaretçi gelmiş, kimisi meraktan ya da aylaklıktan, kimisi de incelemek ve not almak istedikleri bazı spesifik kitaplar için gelmişler (14 Mart 1939: s.5). Alman Büyükelçi Fransız Büyükelçisinin bir dostuna kitapların çok pahalı olduğunu, pek fazla satış olmadığını ama çok sayıda ziyaretçi geldiğini söylemiş. Massigli, bu örneği dikkate alarak daha sistematik bir şekilde düzenleyecekleri sergi hakkında bilgi verir:

“Ancak mesele sadece eğitimli Türk çevrelerine “güzel kitaplar” göstermek değil; Teknik nitelikli kitaplara ve ders kitaplarına çok geniş bir yer ayırmak olacak; entelektüel faaliyetimizin tam bir resmini ve hatta Fransa’nın yüzünün oldukça doğru bir temsilini vermek gerekecek. Çünkü, sayıları gittikçe artan, para birimi kısıtlamaları nedeniyle ülkemiz Fransa’ya gitmeleri yasaklanan Türkleri (büyük harfle yazılmış!) düşünmeliyiz. Ve duvarlarda en ünlü yerlerimiz ve en seçkin anıtlarımızın çok güzel fotoğraflarının olmasını, eski Türk kuşağı için medeniyetle eşanlı olan, pek çok genç için de hiç yabancı olmayan, bir ülkeyi çağrıştırmasını bir avantaj olarak görüyorum,”

sözleriyle Paris’e gönderdiği bu yazıda düzenlenecek kitap sergisinin/fuarının detayı, amacı ve önemini belirtir. Bu 5 sayfalık rapora Almanların 1938’de düzenledikleri serginin kataloğu da eklenerek gönderilir.

* İstanbul ve İzmir’de Hachette yayınevlerinin faaliyette olduğu anlaşılıyor. İzmir, İstanbul ve Ankara’da açılacak kitap fuarlarıyla ilgili yazılar var, Fransız propagandası açısından bu konuyu önemsiyorlar.

* 1937’de bir Fransız mimarın eşinin Türkiye’de Fransız propagandası için klasiklerin katkısı hakkındaki önerisinin dikkate alınması ile ilgili. Bu ilginç bir detay! Daha geriye gitmiyorum ancak bu konuda geriye doğru yazışmalar devam ediyor.

*1935-1936 yılları çeşitli dergilerin (Périodiques/revues) aboneliği, dağıtımı, fiyatları ile ilgili, çeşitli illerdeki Frankofonların istemleri doğrultusunda temini ile ilgili. Ayrıca Türkiye’de bir film çevrilmesi, bir Fransız şarkıcının konseri vs. hakkında.

Yine bu dosyada, İstanbul, 2 Temmuz 1936 ile başlayan yazı Türkiye’deki Fransa Dışişleri Sorumlusu M. JEAN LESCUYER’den Fransa Dışişleri Bakanı M. YVON DELBOS’a “Erreurs de fait commises par certains ouvrages français sur la Turquie” başlığı altında ve ”LAROUSSE” sözlüğünün “turquisme”, maddesi ile ilgili olarak verdiği bilgiyi “KURUN” ve “DJUMHURIET” gibi Türk gazetelerinin eleştirmesi ile ilgili. Adı geçen “turquisme” terimi belgede şu ifadelerle yer almaktadır:

-ce dernier mot ayant été officiellement adopté pour désigner l’ensemble du patrimoine intellectuel et moral de la Turquie kémaliste. Le dictionnaire, dans l’article consacré au verbe “empaler”, prétend que “les Turcs empalent encore les criminels notoires. Cette affirmation, contraire à la vérité, a soulevé la colère du “KURUN” et “DJUMHURIET” qui veulent y voir une sérieuse atteinte à la dignité turque”.

Açıklama Türkçeye aktarılacak olursa, “Bu son söz resmen Kemalist Türkiye’nin tüm fikri ve manevi mirasını belirtmek için benimsenmiştir. Sözlük, “empaler/değmek” fiiline ayrılan yazıda “Türkler hala azılı suçluları kazığa oturtuyor” ifadesini kullanmaktadır. “Bu gerçekdışı iddia, bunu Türk haysiyetine ciddi bir saldırı olarak görmek isteyen “KURUN”/VAKİT ve “CUMHURİYET” gazetelerinin öfkesini uyandırdı” biçiminde ifade edebiliriz.

Yazı,

“amacı büyük bir kitleyi bilgilendirmek olan Larousse gibi resmi bir sözlüğün redaktörlerinin halklar ve hükümetler üzerine verdiği bilgileri büyük bir dikkatle doğruladıktan sonra yayımlaması, ayrıca, Hachette’in yayımladığı “le guide bleu Roumanie, Bulgarie, Turquie” nün son sayısında İstanbul hakkında verilen bilgiler de eksik olduğu veya doğru olmadığı için eğer Orta Doğu’da Almanların hazırladığı rehberlerin bizinkileri elemesini istemiyorsak Hachette Yayınevi’nin yayımladığı Guide Bleus’nin gelecek sayısındaki Türkiye bölümünü gözden geçirmesi ve bu yanlışları düzeltmesi iyi olur” sözleriyle son buluyor.

Ankara 25 Nisan 1936 içindeki yazılar sırasıyla aşağıdaki gibidir:

* 3 Mayıs 1932 tarihli bir yazıda M. MARX’ın Paris’e gönderdiği yazı İstanbul’daki Fransız kütüphanesinin sahip olduğu kitaplarla ilgili çektiği, Fransız dili ve edebiyatını yaymak için işlevini yerine getirdiği ile ilgili sevindirici bir yazıdan duyulan mutluluk dile getiriliyor. Bu ve diğer kütüphanelerin Fransız propagandası için önemi ve işlevi dile getiriliyor.

* 15 Mayıs 1932 tarihli 5 sayfalık yazı yine bu kez Zonguldak’taki kimi eğitim kurumlarının “demande de livres et de film” kitap ve film isteğini içeriyor.

* 6 Haziran 1932’de ise Fransa’nın İstanbul Büyükelçisi’nin Paris’ten, Dışişleri Bakanlığı’ndan istediği Yüksek Öğrenim Enstitüsü Kütüphanesi için kitap talebi yazısı. “Demande d’ouvrage pour la bibliothèque de l’Institut d’études Supérieures des Assomptionnistes” başlıklı.

*Samsun’dan 9 Haziran 1932’de Paris’e giden yazı, Gazi Kütüphanesi’nin istediği ve Fransız Konsolosun armağan olarak vermek istediği kitap listesinin gönderilmesi üzerine bir yazıdır.

*Ankara, 5 Şubat 1933 tarihli yazı M. BARBIER’den M. PAUL BONCOUR’a yazılmış.

“Droit de traduction des œuvres littéraires/Edebi eser çevirilerinde telif hakkı” sorunu başlıklı yazı ile Türkiye’de yapılan Fransızca edebiyat yapıtlarının çevirisi konusunda bu konuda yapılan yasal düzenlemeden bahsediliyor.

* İstanbul, 13 Eylül tarihli yazı ise Arnavutköy’deki “FEYZIATI” Türk okulunun kütüphanesi için bir paket kitap gönderilmesi ile ilgili. M. BARBIER’den M. PAUL BONCOUR’a yazılmış. Gönderilen kitap listesine baktığımızda Ronsard, Corneille, Racine, Voltaire, Molière, Musset, Lamartine, Balzac, V. Hugo, Daudet, A. Dumas’ın adlarının geçtiği 3 sayfalık bir liste görüyoruz. Ayrıca daha başka kurumların benzer kitap isteklerini bildiren başka yazılar var.

* 13 Mart 1934 tarihli bir yazı ise St. Joseph Koleji’nin Kütüphanesi için kitap ve eğitim amaçlı filmlerin gönderilmesi isteği ile ilgili.

* Ankara, 24 Nisan 1934 tarihli yazı Fransa’nın Samsun Konsolosunun 1930’da Samsun’da kurulmuş olan “Gazi Kütüphanesi”ne Fransızca kitaplar (9 adet sözlük, atlas, bilim sanat, J.J. Rousseau’nun bazı kitapları olmak üzere) gönderilmesi arzusunun dile getiriyor. Büyükelçi

Fransız kültürünü bu ülkede yaymak amacıyla bu isteminin yerine getirilmesinin önemini anlatıyor. Yine bu konudaki bir başka yazı Konsolosun istediği kitapların yanı sıra gençlerin ilgi gösterdiği bu kütüphaneye genel propagandaları için yararlı dergiler de göndererek burayı donatmanın önemini belirtiyor.

* 4 Temmuz 1934 tarihli yazı İstanbul'dan Paris'e, konusu bazı Fransızca yayınlardaki Türkler hakkındaki birtakım hatalar hakkında.

* İstanbul, 3 Ekim 1934 tarihli yazı ile Paris'e "tüm aboneler tarafından talep edilen yeni bir katalogun baskısı ve devamı"nın istenmesi üzerine.

* 12 Aralık 1934 tarihli yazı Fransız Dışişleri Bakanı'nın Fransa'nın İstanbul Büyükelçisine Galatasaray Lisesi için kitap gönderilmesi isteğini bildiriyor.

* 29 Mayıs 1935'de alınan bir telgraf Türkiye'deki Fransız eğitim kurumlarına 40 adet kitap gönderimi ile ilgili, "envoi de livres de prix" başlığı altında.

***Bir çeviri eser hakkında:** 14 Haziran 1935 tarihli bir yazıda Profesör Neşet ÖMER'in Prof M. Chiray'ın "Sémiologie" adlı yapıtının çevirisi için Türkiye'de Fransız etkisini sürdürmeye katkıda bulunmak isteyen Fransızlara böylesine bağlı sadık bir bilim insanına 5.000 frank yardım yapılması ile ilgili. "Sayın N. ÖMER Mason Kitabevi'nden Profesör M. Chiray'ın yazmış olduğu Précis de Sémiologie'den yaptığı Türkçe çeviriyi mütevazı kaynaklarına uygun maddi koşullar altında yayınlama hakkını elde etmek istiyor" açıklaması ile.

* Paris, 29 Ekim 1935 tarihli yazı Paris Alliance Française'den Ministre de France İstanbul'a hitaben yazılmış, Pera Halkevi Fransızca kursu öğretmeni A. SALACHA'nın istediği kitapların uygun olup olmadığı soruluyor (Buradan 1935 yılında Halkevlerinde Fransızca Dersleri verildiğini anlıyoruz).

* 28 Mart 1936 tarihli bir yazı Trabzon'daki Fransa Konsolosu M. A. GRAULLE'un Trabzon'daki Fransızca yayınlara büyük bir ilgi duyan entelektüel ortamın arzu ettiği çeşitli dergilerin gönderilmesi ile ilgili.

* Ankara 25 Nisan 1936 tarihli yazı M. JEAN LESCUYER'den Fransa Dışişleri Bakanlığı'ndan M. FLANDIN'e gönderilmiş. Manisa Milletvekili aynı zamanda "Türk Maarif Cemiyeti"nin üyesi ve eski bir Fransızca öğretmeni olan Selanik, Kıbrıs ve Türkiye'de dersler vermiş bulunan eğitimci-yazar ve Ankara'da yayımlanan "Yeni Kültür" (La Nouvelle Culture) dergisinin de sahibi M. Kâzım Nâmi DURU'nun istediği "Enseignement public, Revue universitaire et Bulletin du Musée pédagogique" adlı 3 süreli yayına (périodique) üyelikle ilgili.

* **Bir çeviri eser hakkında:** İstanbul, 3 Temmuz 1936 tarihli yazı M. JEAN LESCUYER'den Fransa Dışişleri Bakanı M. YVON DELBOS'a gönderilmiş; Amerikan stüdyolarında çekilen "Quarante jours sur le Moussa Dag" adlı "I. Dünya Savaşı sırasında Ermeni isyanı olaylarını konu alan" film üzerine açıklamalı, bazı Türklerin yayın organlarının Fransa'dan Franz WERFEL'in yazdığı kitaptan uyarlanan bu yapıtın Fransızcaya çevirisinin yasaklanması ile ilgili.

* Hachette'den Dışişleri Bakanlığı'ndan bir yetkiliye gönderilen Ankara Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesince istenen, aşağıda kategorileri, türleri, adları ve yayınevleri verilen eserler listesi

I- Collection des textes/Kitap Koleksiyonları

A. Collections Savantes (Les Grands Ecrivains de la France, Société des anciens textes français (Firmin- Didot, depuis 1875), Société des textes français modernes (Hachette), Les classiques français du Moyen Age (Champion). /Bilimsel Koleksiyonlar (Büyük Fransız Yazarlar, Eski Fransız Eserleri Derneği (Firmin- Didot, 1875'den itibaren), Çağdaş Fransız Eserleri Derneği (Hachette), Ortaçağ Fransız Klasikleri (Champion).

B. Collection de vulgarisation/Popüler Kültür

II. Histoire et critique littéraire /Tarih ve Edebiyat Eleştirisi

A. Histoire générales de la littérature française/Fransız Edebiyatı Genel Tarihi

B. Etudes littéraires /Edebiyat İncelemeleri

III. Ouvrages généraux sur la langue française/Fransız Dili üzerine genel eserler

A. Dictionnaires /Sözlükler

B. Grammaires et Histoires de la langue /Gramer ve Dil Tarihi

C. Philosophie du language, /Dil Felsefesi

Bu kitapların gönderildiğini bildiren ayrıntılı liste. Tarihi belli değil.

Türkiye'de Fransızca yayın satışları, çeviri telif hakları ile kitap, dergi, ansiklopedi vb. bağış gönderimi

3. Dosya 1932 içinde “Dossier général” başlıklı 29 Ocak 1940 tarihli yazı MASSIGLI'den Dışişleri Bakanına (Président du Conseil de ministère), konu ”Don de moulage à l'université d'Istanbul” İstanbul Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesine yapılan bağış hakkında.

* TURQUIE (LIBRAIRIE) adlı bir başka dosyada Türkiye'de satılan Fransızca kitaplar hakkında bir yazı var.

STAMBOUL, LE 23 Ocak 1933, tarihli yazı ile Fransa'nın Türkiye Büyükelçisi M BARBIER tarafından DIŞİŞLERİ BAKANI, M. PAUL BONCOUR'a yazılmış. Büyükelçi “sur la vente du livre français en Turquie” üzerine kendisinden istenen raporu hazırlamış, Rapora göre Türkiye'de Fransızca kitap işiyle İsraililer uğraşıyormuş, Yahudiler ülkeyi terk etmeye başlayınca satışlar azalmaya başlamış, terk edenler çoğunlukla Fransa'ya gidiyorlarmış. Fransızlar açısından bu ülkedeki yabancı müşteri kitlesinin en önemli kısmı böylece azalıyor. Yunanlılara gelince, ”Zengin bir edebiyata sahip olan Yunanlılar yalnızca birkaç kitap satın alırlar. Ama Türklerin kendileri giderek daha fazla kitap satın alıyorlar, onların ülkelerinde Fransız filminin yayılması bu açıdan mükemmel bir propaganda oluşturuyor. ”Türkler daha çok sinema ve edebiyatla ilgili kitap ve dergilerle ilgililer. –“CANDIDE”, “GRINGOIRE”, “LES NOUVELLES LITTERAIRES” gibi bazı romanlar okuyorlar.

Üniversiteliler ise bilim ve teknikle ilgili, kitap alan mühendisler bu tarz kitaplara yöneliyorlar, çoğunlukla Fransız eğitimi alan avukat ve doktorlardan oluşan müşteriler az sayıda. Raporda, İlköğretim ve ortaöğretimdeki kitap ve ders araç gereçlerinin de Almanca olduğu ve bu kitapların da Almanya'dan geldiği belirtiliyor. Fransızca kitaplar ise yabancı ve azınlıkların devam ettiği okullarda okutuluyor ve Fransızca yabancı dil olarak bir istisnayı oluşturuyor. Yani eğitim ve kitap dünyası Almanca ağırlıklı. 10 sayfalık raporda Fransızca kitap fiyatları Almanca, İtalyanca, İngilizce kitap fiyatlarıyla karşılaştırılıyor.

* 18 Şubat 1939 tarihinde Adana ve Mersin Konsolosu M. PIERRE FAUGET Dışişleri Bakanı'ndan bir koli kitap göndermesini ister. Ancak içinde, *Pour éviter "qu'on risque parfois d'éveiller bien involontairement chez des étrangers"* gerekçesiyle Türkleri rahatsız edeceği düşünülen karakter, temalar vb. yüzünden aşağıda adı verilen 4 tane kitabın gönderilmemesini rica eder.

"1. de Racine (à cause de Bajazet/ "Beyazıt") 2. de Molière (à cause de Bourgeois Gentilhomme/ "Kibarlık Budalası") 3. de Corneille (à cause de Poleute. La glorification d'un Arménien: raca!/ Bir Ermeni karakterin yüceltildiği "Raca")

* 1937'de bir yazı var: Fransa'nın İstanbul Büyükelçisinin Fransa'dan Paris'ten çoğunluğu edebiyat olmak üzere bazı kitapların, hangi yayınevinden çıkmış ve fiyatları ile ilgili istemiş olduğu bilgiyi ve listeyi göndermişler.

*1936'da İstanbul'daki Fransız Büyükelçisi tarafından İstanbul ve Ankara'daki Fransız eğitim kurumları için istenen 40, 50 vb. sayıda istediği kitaplarla, hemen hemen çoğu edebiyat alanında olmak üzere gönderilen kitap listeleri. Ve bu kitaplar için istenen bağışlarla, tam zamanında gönderilmesi ile ilgili bir yazı.

Bunun gibi kitap listeleri, siparişleri (Hachette aracılığıyla), alındı yazıları, fiyat listeleri vs. ile ilgili yazılar, 1934 ve 1935 yılları için de aynı şekilde hazırlanmış benzer yazışmalar yapılmış.

* 1940'da 15 Aralık, MASSIGLI "POUR LE SERVICE DES ŒUVRES"e

Türk hükümetince ANKARA ÜNİVERSİTESİ Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümünde görevlendirilen Monsieur LACOMBE'un istediği kitapların ivedilikle gönderilmesi ile ilgili yazılmış. Ayrıca Fransa'dan istenen kitaplarla ilgili yazılar var, İstanbul, Ankara ve yurdun çeşitli illerindeki Afyonkarahisar, Erzurum, Diyarbakır, Sivas, vb. çeşitli kütüphaneler, hastaneler, gazeteler, halkevleri müdürlükleri, hastane ve üniversitelerin kütüphanelerine gönderilmek üzere:

-(1940) İslam Ansiklopedisi/Encyclopédie de l'Islam et l'Annuaire du monde musulman, ve Müslüman Dünyası Yıllığı

-(1939) envoi de périodiques (Revue illustrées), Resimli dergiler gönderilmesi

* Bu dosyada acil başlığı altında Ankara Üniversitesi Profesörü M. LACOMBE'a gönderilen kabarık bir liste var, baştan sona kapsamlı, zengin bir Felsefe kitaplığı kuracak şekilde içinde yok yok gibi...

*Ayrıca 1939 tarihli başka yazılara da rastlandı: Bu yazılar benzer içerikteki çeşitli kütüphanelere gönderilen kitaplar olup Türkiye’de de satılan Fransızca ve İngilizce kitap satışları hakkında, “Le Temps” baskısının Türkiye’deki dağıtımı, Türkiye’deki Fransız kitapçılarının durumu, Sayın Pernikoff’un “La France, Pays du Tourisme” adlı kitabı (ve Başkan İsmet İnönü’nün bu esere olan ilgisi), Türkiye’de Hachette alacaklarının düzenlenmesi, Türkiye’deki Fransızca kitap, süreli yayın ve gazetelerin temini ile ilgili düzenleme hakkında.

*1938 yılında Büyükelçiliğin İstanbul’dan Ankara’ya taşındığı ve artık kitap ve yayınların Ankara’ya gönderilmesinin sağlanması ricasını bildiriyor.

*1937 yılında yine (Türkiye’deki kitap ve gazetelerin fiyatları hakkında). Ve kur farkı nedeniyle kitap, gazete satış fiyatlarındaki oynamalardan da bahsediliyor. Ayrıca, 1937 de “Türk Dil Kurumu sekreterliğine ve T.C. Tarım Bakanlığı Bağcılık Şubesine olmak üzere Türkiye’ye 2 koli kitap gönderildiği anlaşılıyor.

Planlı şehirleşmede Fransız mimarlar

* 28 Temmuz 1939 tarihli yazı İstanbul’dan Paris’e, “M. Jacques Lambert architecte urbaniste” başlıklı olup Mimar Jacques Lambert’in Anadolu’daki Konya, Eskişehir ve Samsun şehirlerine gelmesi, bu şehirlerdeki bir dizi düzenleme ve kentsel planlarla ilgilenmesi” ile ilgili.

*15 Mayıs 1939 tarihli yazı ünlü Fransız mimar M. Le CORBUSIER’nin İzmir’e gelmesiyle ilgili. O tarihlerde Türkiye’nin çeşitli illerinde çalışan Fransız mimarlar olduğundan bahsediliyor. Ünlü Fransız mimarlar kentleri güzelleştiriyor, şehir planları yapıyorlar. Planlı şehirleşme dönemini başlatıyorlar.

*6 Nisan 1937 tarihli yazı-bir telgrafa yanıt olarak kaleme alınmış-Paris Türk Büyükelçiliği’ne 2 Fransız mimarın önerildiğini belirtiyor. Yazıdan Türk hükümetinin Fransa’dan Fransız mimar isteminde bulunduğu anlaşılıyor.

Yurt dışındaki Türk öğrenciler

* 19 Eylül 1937 tarihli bir yazı Fransa’daki Türk öğrencilerin başında bulunan müfettişin, Türklerle ilgili bir dergi göndermek üzere Fransa’da bulunan 50 tane kütüphane ismi listesini istemiş olduğunu belirtiyor.

Türkiye’de Fransızca Eğitimi ve Fransız Eğitimciler

Halkevlerinde Fransızca dersi veren Fransız kökenli öğretmenler olduğundan kitap istemi konusunda söz edilmişti.

Türkiye’de Fransa ve Fransızca Etkisi

*1 Mart 1938 Salı gününe ait bir gazete kupürü var “ECHO La France”. “Doğu’nun kapısı Modern Türkiye/La Turquie Moderne Porte de L’orient” başlıklı. Alt başlık: “Türkiye’de Fransız etkisi çok ama bunu oluruna bırakmamalıyız...diyor bizim memleketten bir dost, oyuncu Burhaneddin Bey Lille’den geçerken.”

Konferanslar

*8 Mayıs 1934 tarihli bir yazı M. René BENJAMIN'in İstanbul'da 4 Mayıs 1934'de verdiği "AKCHAM"/AKŞAM gazetesinin de yer verdiği "la vie amoureuse de BALZAC" adlı konferansı hakkında ayrıntılı bilgi var.

Fransız dili ve kültürüne hizmet eden Türklerin ödüllendirilmesi

* 31 Mayıs 1935 tarihli yazı M. Rechid SAFFET'in 30 yıldır Fransızca makaleler, yazılar ve kitaplar yazdığını ve Fransız Akademisi'nin her yıl yurt dışında Fransız dili ve kültürünün yayılması için çalışanlara verdiği bir ödül için olası bir adaylık başvurusunda bulunmasıyla ilgili.

Fransız Milli Marşı

*16 Kasım 1932, İstanbul Başkonsolosu M. S.DESAINTE JOUAN'a İstanbul valiliğinin şehir konservatuvarının ihtiyacını karşılamak üzere istemiş olduğu Fransızların İstiklal Marşı "La Marseillaise" in gönderildiği bilgisi veriliyor.

Sonuç

1932-1933, 1933-1934, 1934-1935,1935-1936, 1937, 1938 tarihli resmi belgelerde Anadolu'da bulunan Fransız Konsolosluklarının, Üniversitelerin, T.C. Tarım Bakanlığı, Türk Dil Kurumu gibi kurumların kitap istekleri, Kur değişimine bağlı olarak gazete ve dergilerin yeni fiyatları hakkında yazılar bulunmaktadır. Bir Fransız şarkıcının konseri ile Türkiye'de film çevrilmesi hakkında da yazı vardır. Türkiye ile ilişkiler konusunda özenli bir dönem olduğu söylenebilir. Zira bazı Fransız sözlük ve kitaplarında geçen Türkiye ve Türkler hakkındaki yanlış, eksik bilgi veya olumsuz bilgi ile yargıların Türk kamuoyu ve gazetelerde verilen tepkiler gerekçe gösterilerek bu türden bazı yayınların bundan böyle gönderilmemesi veya düzeltildikten sonra yeniden basılması ve ondan sonra gönderilmesini isteyen yazılar bulunmaktadır. Bazı önemli şahsiyetlerin (milletvekili, editör, dergi sahibi, okul müdürü, Fransızca öğretmeni, akademisyenlerin, entelektüellerin, ...) kitap, dergi, süreli yayın talepleri, kitap çevirme istekleri yer almaktadır. Bunun yanı sıra Fransız dili ve kültürüne yaptığı katkıları gerekçe göstererek Fransız hükümetine ödül/nişan başvurusu yapma gibi daha özel taleplerin de karşılandığı gözlenmektedir. Fransızcadan Türkçeye kitap çevirisi söz konusu olduğunda yine Türkiye'de Fransız etkisinin sürmesine yapacağı katkı göz önünde bulundurularak çeviri başvurularının desteklenmesini talep eden yazışmalar bulunmaktadır. Büyükelçilerin gönderdikleri yazılar o dönem Fransa'nın kitap ve film çevirisi konusunda Türkiye aleyhine bir durum karşısında Türkiye'nin hassasiyetlerinin ve çıkarlarının dikkate alınmasına yönelik tutum ve davranışı benimsediklerini ortaya koymaktadır. Türk yetkililerin Fransa'da yaşayan Türk öğrenciler için Türkçe dergi göndermek üzere oradaki 50 kütüphane adından oluşan bir liste gönderilmesi üzerine de bir yazı bulunmaktadır. Buradan eğitim amacıyla yurt dışında bulunan Türk öğrencilerin başıboş bırakılmadığı, geçici bir süre için başka bir ülkede bulunsu bile Türkçe yazarlar aracılığıyla Türk kültür ve değerlerinden uzaklaşmalarının sağlanmaya çalışıldığı söylenebilir. Ayrıca, arşiv belgelerine göre İstanbul Üniversitesi Devlet Konservatuvarının Fransızların milli marşı "La Marseillaise" isteği de yerine getirilir. Ünlü bir Fransız yazarın Türkiye'de vereceği konferans ve önemli bir gazetenin bu konferansa haber olarak yer vermesi, bir Fransız

şarkıcının Türkiye’de vereceği bir konser bilgisi gibi haberleri de iletilir. Fransız propagandasına katkısı olduğu düşünülen Fransız Klasiklerinin dikkate alınması önerisi de yine bu yazılara konu olmuştur.

Sonuç olarak, Fransa’nın eski dönem ikili ilişkilerini yeni koşullarda yeniden yapılandırmaya çalıştığı söylenebilir. Başta eğitim alanında olmak üzere Fransız dilini, edebiyatını, kültürünü ve sanatını yaymak ve uzmanlık alanlarına ilişkin birikimini aktarmak istemektedir. Bu bakımdan 1930-1940 arası her türlü kitap, dergi, sözlük, ansiklopedi vb. yayın, ders araç gereçleri olmak üzere yazınsal, sanatsal ve kültürel üretimin ücretsiz veya bağış olarak aktarıldığı görülmektedir. Üç büyük şehrin yanı sıra tüm Anadolu’ya gönderilişlerdir. Zira bu başka bir dilde, kültürde kalıcılışmayı ve her alanda sürdürebilir ilişkiler kurmayı sağlayacaktır.

NOT

ⁱ Fransa Dışişleri Bakanlığı Diplomatik Arşiv Belgeleri, Türkiye (TURQUIE) Arşivinde tutulan 1939-1940 tarihli ilk klasörde yer alan 1 Nisan 1932 tarihli “Turquie (Expositions)” başlıklı dosyada bulunan belgeler.

KAYNAKÇA

1. 2013 yılında Fransız Dışişleri Bakanlığı’nın Aubervilliers’deki ek binasında bulunan “La Courneuve Diplomatik Arşivleri Merkezinin” (CADC) Türkiye’ye ait bölümünde tutulan Fransız Diplomatların 1930-1940 tarihleri arasını kapsayan diplomatik arşiv belgeleri.
2. Fransa Dışişleri Bakanlığı Diplomatik Arşiv Belgeleri, Türkiye (TURQUIE) Arşivinde tutulan 1939-1940 tarihli ilk klasörde yer alan 1 Nisan 1932 tarihli “Turquie (Expositions)” başlıklı dosyada bulunan belgeler.